

Cumhuriyet
Akademî'nin
gelecek sayısı
28 Ekim 2017
Cumartesi

Bir yol projesi için Ankara Büyükşehir Belediyesi ile ODTÜ Rektörlüğü arasında imzalanan protokolün ardından 9 Eylül akşam saatlerinde kolluk kuvvetleri ve TOMA'lar eşliğinde ODTÜ arazisine giren dozerler bir gecede 4.5 km'lik bir orman şeridini yok etti. ODTÜ Mezunları Derneği, ODTÜ ormanlarına yapılan saldırının sadece özerk ve demokratik üniversite mücadelesine değil, tüm Ankara'ya ve ülke değerlerine yönelik olduğunu belirtiyor.

NECATİ
SAYAS

NİLGÜN TOKER KILINÇ Hakikat kaybolunca...

"Hakikat", 'inanılrlık' ile yer değiştirdi". Hakikat-sonrası bir çağda olduğumuz ilan edildiğinde aslında kastedilen şudur: Hakikatin ne olduğunu, onun hakikat olduğunu kabul ettirme gücüne sahip olanlar belirleyecektir. >> 2'de

BİLİM AKADEMİSİ

Akademik özgürlükler raporu 2016-2017

Demokratik toplumlarda ifade özgürlüğü korunur ve bu özgürlük, kamuoyunun özgürce biçimlenmesini sağlayan, basit ya da yansız düşünce açıklamaları dışında eleştirel nitelikte ifadeleri de kapsar. >> 4'te

DENİZ DOĞAN
Hipodromun
hikâyesi >> 6'da

JUDITH BUTLER
Akademik özgürlük ve
üniversitenin kritik görevi >> 8'de

CHRIS STEPHENSON
Bilgisayar: Felsefi bir
sorunun çözümü >> 10'da

HASAN CAN KARACA
Türkiye'de yargı eylemciliği
ve adalet hareketi >> 12'de

TUNÇ KAYIKÇIOĞLU
Nasıl yapılır:
Hizaya sokmak >> 14'te

Akademik özgürlük ve üniversitenin kritik görevi

Judith Butler

Akademik özgürlük üniversite fikri için niçin esastır? Bu soruyu yanıtlamak için önce akademik özgürlüğün ne olduğunu soralım. Akademik özgürlük hem bir hak hem de sorumluluktur. Fakülte üyelerinin hükümetten ya da diğer harici otoritelerden müdahale görmeden araştırmalarını, düşünme biçimlerini sürdürmelerini sağlar. Fakülte üyelerine müfredatın hazırlanmasında ve üniversitenin yönetilmesinde katılım hakkı tanır. Fakülte üyeleri kendilerini araştırmalarını yürüten bireyler olarak görebilir fakat aynı zamanda yönetime katılmakla, devletin ya da diğer harici kurumların resmi görüşleriyle uyumlu olmadığı hallerde bile üniversitenin eleştirel düşüncesi koruma ve destekleme görevini içeren yükseköğrenim hizmetlerini güvence altına alan kurumsal ilişkileri güçlendirmek ve yönetmekle yükümlüdürler.

Düşünce özgürlüğü ya da ifade özgürlüğü mutlaka akademik özgürlükle ilişkilidir fakat bunlar tam olarak aynı değildir. Sokaktaki ya da kamusal hayattaki birisi, ifade etme hakkı bulunan bir fikri destekleyerek ifade özgürlüğünden yararlanabilir. Ancak akademik özgürlük çerçevesinde çalışanlar halihazırda bir kurum içinde yer alırlar ve bu yüzden belirli bir yükümlülükleri bulunur. Bu kurumlar akademik düşünce ve yürüttükleri araştırma için koşulları sağlar fakat bu kurumlar içinde araştırma ve ifade özgürlüğünden yararlanmak isteyenlerce yeniden üretilmeli ve korunmalıdır. Diğer bir deyişle, akademik özgürlük akademik bir kurum içinde özgür araştırma hakkını ama bununla birlikte araştırma özgürlüğünün müdahaleden ve sansürden muaf olarak hayata geçirilebildiği ve geçirildiği bir yer olarak kurumu koruma yükümlülüğünü ifade eder.

DEVLETLERİN YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Aslına bakılırsa, devletlerin, bizzat devletin kendisine dair eleştirel

bakış açılarını da içerebilecek bir araştırma özgürlüğünü güvence altına alma yükümlülüğü vardır. Ayrıca kamuya yükseköğrenim sağlama yükümlülüğü bulunur. Bir dizi uluslararası ilke kararı devletin yükseköğrenime ilişkin bu ikili yükümlülüğünü desteklemektedir: Yükseköğrenim sağlanmalıdır ve akademik özgürlük temelinde sunulmalıdır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (1948) 26. maddesinde ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (1966) 13. maddesinde tüm devletlerin yükseköğrenim sunma yükümlülüğü olduğu açıkça belirtilmiştir.²

Yükseköğrenim yalnızca her devletin sağlaması gereken bir kamu hizmeti değildir; akademik özgürlük ilkelerine dayanan bir yükseköğrenim aynı zamanda bilgili bir kamuoyu, müşterek kaygılara dair meseleleri anlayabilen ve değerlendirebilen ve dünyanın vukufu bir kavrayışına dayanan yargılar oluşturabilen bir kamuoyu için gereklidir. Dahası, akademik özgürlüğe dayanan yükseköğrenim statükonun, hükümet politikalarının yerindeliğini sorgulayan entelektüel konuları da içermek üzere özgür ve eleştirel düşünce imkânını ve hatta yeni siyasal oluşumların imkânını geliştirir. Akademi için “eleştirel” bir konum akademik özgürlük temelinde savunulur. Sosyal hayatın bakış açısına göre bu eleştirel konum *muhalfe*t olarak görülebilir. Dolayısıyla, akademide izlenen bakış açıları gereği gibi korunmalı ve akademik özgürlük ilkelerince desteklenmelidir; sosyal hayatta siyasal muhalfet oluşturan bakış açıları gereği gibi korunmalı ve demokrasilerde ifade özgürlüğü olarak desteklenmelidir.

YERİNDELİĞİ SORGULAMA HAKKI

Belirli bir hükümet biçimine sahip bir toplumda yaşıyorsak ve bu hükümet biçiminin adil olup olmadığını sormaya başlarsak, aslında Plato'nun diyaloglarındaki yöntemi izliyoruz. Bu devlet tarafından destekleniyor olsak da —belki yurttaşız ya da üniversite devlet tarafından finanse ediliyor— aynı zamanda icraatlarının adaletsiz

olduğu ortaya çıktığında belirli bir hükümet biçiminin yerindeliğini sorgulama konumuna sahibiz. Elbette, adaletten ne kastettiğimiz üzerinde düşünmeliyiz ve iddialarımızı destekleyecek kanıtlar bulmalıyız; fakat bu kavramsal ve kanıtsal işe girişiyor ve mevcut hükümetin adaletsiz olduğu tezine ulaşıyorsak, akademik özgürlüğümüzü kullanıyoruz ve eğer kamusal alanda tezimizi tartışmak için daha geniş bir kamu alanına adım atıyorsak, serbest konuşma özgürlüğü hakkımızın bir ifadesi olarak muhalfet ediyoruz. Her iki durumda da sadece yükseköğrenim ve demokrasi için değil, aynı zamanda beşeri özgürlüğün ta kendisi için esas olan düşünce ve ifade özgürlüğümüzü kullanıyoruz. Gerçekten de özgürlük aynı zamanda dolaşım ve toplanma özgürlüğünü, incinme ya da ölme korkusu olmadan yaşama özgürlüğünü de içeren diğer türden özgürlükleri de ima etse de düşünce ve ifade özgürlüğü olmadan hiçbir beşeri özgürlük olmaz. Akademide aynı zamanda toplumun ve bizzat toplum ile devlet ilişkisinin alternatif biçimlerini hayal etme, düşüncemizi zorlayan tarihsel gerçeklere karşılık yeni adalet tanımları geliştirme özgürlüğümüz var. Tarihi bir krize ilişkin olarak düşünce biçimleri geliştirdiğimizde, düşüncemiz varsayımları sorgulamasıyla, iktidar biçimlerinin izini sürmesiyle fakat aynı zamanda dönüşüm imkânlarını hayal etmesiyle eleştirel olur. Toplumun dönüşümünü hayal etme özgürlüğü akademik özgürlüğün bir parçasıdır. Ve devlet ile farklı idari iktidar biçimleri bu özgürlüğü korumak ve desteklemek zorundadır.

UNESCO İLKELERİ

“Dünyanın üniversiteleri” başlığıyla 1950’de Nice’te toplanan UNESCO konferansında, bilginin kendi için peşine düşülmesi gerektiği ilkesi ortaya kondu ve bunun “hakikat arayışının bizi götüreceği yere kadar takip edilmesi” gerektiği benimsendi.

Aynı UNESCO konferansında üniversite hayatını yöneten iki başka ilke daha açık bir biçimde ifade edildi: “Farklı fikirlerle

KİMDİR?

Judith Butler, California Üniversitesi, Berkeley’de çalışıyor. Karşılaştırmalı edebiyat

ve eleştirel düşünce dersleri veriyor. Feminist kuram, insan hakları siyaseti, akademik özgürlük, edebiyat kuramı ve toplum ve siyaset felsefesi üzerine yazıyor. *Bela Bedenler* (2014), *Savaş Tertipleri* (2015), *İktidarın Psikiş Yaşamı* (2015), *Cinsiyet Belası* (2016), *Kırılgan Hayat* (2016), *Mülksüzleşme* (2017) Türkçeye çevrilmiş kitapları arasındadır. New York Anayasal Haklar Merkezi Yönetim Kurulu üyesi.

hoşgörü” ve “siyasal müdahaleden muafiyet”. Kendi fikirlerinden “farklılaşan” fikirleri hoş görmesi gereken devlet ve üniversite yönetimidir. Bu üniversitelerin kendilerinininkiyle çatışan ya da kendi resmi görüşlerinin meşruiyetini sorgulayan konulara etkin bir şekilde destek sağlaması gerektiği anlamına gelir. Dahası yöneticiler, fakülte ve öğrenciler fakülteye üye istihdam ederken, istihdama son verirken, müfredatı geliştirir ve onaylarken, araştırma konularını belirlerken ve araştırma yaparken siyasal müdahaleden muaf olmalıdır. Devlet hangi tezin yazılıp yazılamayacağına karar vermek üzere üniversiteye özgü alana giremez. Devlet devleti eleştirebilecek konulardaki tezleri yöneten fakülte üyelerinin görevlerine son veremez. Yönetim devleti eleştiren görüşler beyan eden ya da devletin onaylamadığı alanlarda araştırma yürüten fakülte üyelerinin görevlerine son verilmesine yönelik devletten gelen taleplere boyun eğmemelidir. Eğer yönetimler devlet müdahalesine boyun eğerse hem akademik özgürlüğün hem de üniversitenin temel yükümlülüklerinin altını >>

» oyan aynı müdahalenin araçları haline gelir. Devlet müdahalesine “hayır” derken akademik özgürlük ilkelerine başvurulabilir ve başvurulmalıdır. Bununla birlikte bu akademik özgürlük ilkelerinin uluslararası standartlar haline geldiği ve bu ilkelere saygı göstermeyi başaramayanların kendilerini uluslararası camiadan ve bu camianın gelişmiş ve saygıdeğer normlarından izale ettikleri vurgulanmalıdır.

Son olarak, küresel yükseköğrenim için belirlenen UNESCO ilkeleri, akademik özgürlüğün üniversite için ve üniversitenin dünyadaki insanların kültürel ve toplumsal hayatı için niçin esas olduğuna açıklık getiren bir karar içerir. “Toplumsal kurumlar” olarak üniversiteler, öğretim ve araştırma aracılığıyla, özgürlük ve adalet, insan onuru ve dayanışma ilkelerini teşvik etmek ve karşılıklı maddi ve manevi desteği uluslararası düzeyde geliştirmekle yükümlüdür. Bu ifade üniversitenin yükümlülüğünü daha da güçlü bir biçimde dile getirir. Zira mesele sadece araştırma ve öğretimde siyasal müdahaleyi reddetmek değil, aynı zamanda asli hedefi özgürlük, adalet, insan onuru ve dayanışma ilkelerini anlamak olan araştırma biçimlerini inşa etmektir. Diğer bir deyişle, bu alanlarda öğretim ve araştırmaya yer vermeyi ve bunları desteklemeyi başaramayan bir üniversite, kamu yükümlülüğünü yerine getiremiyor ve dünya üniversiteleri arasında bir yere sahip olma hakkını kaybediyor. Bu son UNESCO ilkesinin önermesi şudur: Yükseköğrenim, ulusal sınırları aşan bağlar geliştirmek ve insan onuruna saygı gösteren müşterek hayat biçimleri geliştirmek için insanların demokratik ve insani ilkeleri anlayabileceği asli yollardan birini sağlar. Gerçekten de UNESCO’nun savı insan onuru, özgürlük, adalet ve dayanışmaya yönelik soyut araştırma ile *uluslararası düzeyde maddi ve manevi destek* sağlama yükümlülüğünü birbirinden ayırmaz. Bu son ilke üniversitelerin kendine yeten birimler, paralel üniversiteler denizinde birer ada olmadıklarını ima eder. Üniversite hayatının –ve akademik özgürlüğün– altyapısal koşulları zayıfladığında ve akademik özgürlüğe yönelik siyasal saldırılar profesörlerin işlerini ve geçimlerini tehlikeye attığında, destek sağlama yükümlülükleri aracılığıyla birbirlerine bağlanmışlardır. Diğer bir deyişle, üniversiteler sadece dünyada özgürlük, adalet ve onur beklentilerini geliştiren dayanışma biçimleri hakkında öğretim vermemeli, aynı zamanda birbirleriyle dayanışma bağları örerek kendileri bu ilkelere örnek

teşkil etmeli ve bunları yürürlüğe sokmalıdır. Üniversitenin görevi bu yüzden sadece eleştiriye baskı ve misillemeden korumak değil, kendini adalete, eşitliğe ve onura adanmış geniş bir kamusal hayat kavrayışı içinde yükseköğrenimin amaçlarını belirginleştirme ve teşvik etme çabasında diğer üniversitelerle bağlar kurmaktır. Bu demektir ki üniversiteler toplumda bu demokratik ilkeleri geliştirmeyi amaçlayan bakış açılarını açıkça dile getirmeli ve savunmalı, aynı zamanda bu ilkelere hizmet ederek devlet politikasından farklılık sergilemelidir. Üniversiteler devlet müdahalesine –sansüre, misillemeye ve fakülte üyelerinin görevlerine son verilmesine– direndiğinde dünya çapındaki diğer üniversitelerle gerektiği gibi birleşmeli ve onlar tarafından desteklenmelidir. Bu onların sadece etik ve siyasal yükümlülüğü değil, aynı zamanda bizzat üniversitenin kritik bir görevidir.

BARIŞ İÇİN AKADEMİSYENLER

Bu görüşün sonuçları zamanımız için çok aşikâr. Türkiye’de Barış İçin Akademisyenler adıyla Kürt bölgesindeki askeri operasyonların durdurulmasını isteyen bir barış bildirisi imzalayan 460³ fakülte üyesinin sansüre uğradığını, seyahat etme özgürlüklerinin ellerinden alındığını ve

üniversitelerdeki görevlerinden azledildiklerini görüyoruz. Üstelik üniversitedeki görevlerinden alelacele atılanlar için bir temyiz süreci de yok. İhraç edilenlerin sayısı artıyor. Ne araştırmalarına devam edebiliyorlar ne de başka bir yerde araştırma imkânları aramak için ülkeyi terk edebiliyorlar zira pasaportları iptal edildi. Ne yaptılar? Belli ki Türkiye hükümeti ile Kürtler arasında barış çağrısında bulunma “hata”sına düştüler. Bu, askeri çözümlere yönelik bir eleştiri dile getirerek, diplomatik kanalların açılmasını isteyerek, gittikçe tek başına Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen resmi Türk politikasından ayrılan bir tutum sergiledikleri anlamına geliyor. Bu tür bir eleştiriye dile getirmek pekâlâ akademik özgürlük tarafından sağlanan koruma içindedir. Fakat aynı zamanda demokratik ifade özgürlüğü ve muhalefet hakları, üniversitenin işleyişine müdahale etmek, eleştirel ya da muhalif bakış açıları yüzünden fakülte üyelerini cezalandırmak ya da onların işlerine son vermek isteyen ve böylece zamanımızda yükseköğrenimi yöneten küresel normların altını oyan bir devlet tarafından açıkça yok sayılmıştır. Fakülte üyelerinin hakları sadece böyle vakalarda vahşice yok sayılmamıştır, aynı zamanda devlet misillemesi bu kişilerin işlerine acele ve adaletsiz bir biçimde son vermenin yanı sıra tüm yurttaşlık haklarının askıya

alınması biçimine bürünmüştür.

Devlet akademik özgürlüğü yok sayarak, üniversitenin kamusal hayattaki rolünü tesis eden ilkelerin altını oyarak ve akademik camiasını dünya üzerindeki üniversitelerden tecrit ederek bağımsız üniversitenin bizzat temelini imha ediyor. Buna verilecek yanıt, ihraç edilmeleri ve baskı altına alınmaları hem yükseköğrenimi hem de açık demokrasiyi yöneten normların açık bir biçimde feshi anlamına gelen fakülte üyelerinin bu haklarını öne sürmek ve korumaktır. Fakat şimdi devlet tarafından adaletsiz biçimde cezalandırılanlara yardım sağlamak ve devletin kendi boyunu pervasızca aşmasına direnen üniversiteleri desteklemek tüm dünyadaki üniversitelerin yükümlülüğüdür. Zamanımızda akademik özgürlüğün ve dünya üniversitelerini yöneten ilkelerin bize yüklediği talepler açıktır: Uluslararası üniversite örgütleri ve müstakil üniversiteler eleştirel bakış açılarından ötürü cezalandırılan ve geçim yollarını kaybedenleri savunmak üzere maddi destek vermelidir. Eğer üniversite akademik özgürlüğün desteklendiği ve üniversiteler ile dünyada yükseköğrenimi temsil eden uluslararası örgütlerin pratiklerinde hayata geçirildiği bir yere, bunun sonuçları açıktır: İfade ve eylem, yeni ve yılmak bilmez dayanışma biçimleri için radikal ve kalıcı dayanışma zamanıdır. ■

Çeviren: Özgür Gökmen

1- Mayıs ayında yayımlanmış bu metne Judith Butler’ın izniyle kısaltarak yer veriyoruz. Bkz. “Academic Freedom and the Critical Task of the University”, *Globalizations* 14, no. 6 (2017), 857–61, DOI: 10.1080/14747731.2017.1325168. 2. dipnot yazara aittir.

2- The United Nations Global Colloquium of University Presidents, “Academic Freedom Statement of the First Global Colloquium of University Presidents”, 2005, <http://www.columbia.edu/~md2221/academicstatement.doc>, erişim tarihi 21 Eylül 2017. İlerleyen satırlarda UNESCO ilkelerine yapılan tüm atıflar bu belgede bulunabilir.

3- 21 Eylül 2017 itibarıyla. Bkz. <https://barisicinakademisyenler.net/node/314>